

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури

Факультет культурології та соціальних комунікацій
Кафедра культурології та медіакомунікацій

ЗАТВЕРДЖУЮ
Голова приймальної комісії ХДАК

_____ **Наталія РЯБУХА**
(підпис)

ПРОГРАМА ФАХОВОГО ІСПИТУ
для здобуття наукового ступеня доктора філософії
для вступників на основі НРК 7
зі спеціальності
034 Культурологія

Розглянуто і затверджено
на засіданні ради факультету
культурології та соціальних
комунікацій
Протокол № 9
від 18 березня 2024 року

Харків, ХДАК, 2024

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного випробування до аспірантури із спеціальності 034 «Культурологія» розроблена в обсязі професійно-орієнтованих дисциплін програми підготовки магістра з даної спеціальності. Програма розрахована на осіб, які здобули вищу освіту за рівнем магістра (або спеціаліста) і мають достатній рівень професійних компетентностей для продукування нових ідей, оволодіння освітньо-науковою програмою підготовки здобувача ступеня доктора філософії.

Вступники до аспірантури зі спеціальності «Культурологія» складають вступний іспит, що складається з таких дисциплін: «Історія світової культури», «Історія культури України», «Теорія культури». Іспит проводиться в усній формі за екзаменаційними білетами, кожний з яких містить три питання.

Комплексний вступний іспит покликаний виявити достатність підготовки вступника до навчання в аспірантурі на здобуття академічної кваліфікації доктора філософії. А саме: оцінити рівень теоретико-методологічної та інформаційно-практичної підготовки вступників, вмінь використовувати теоретичні знання для вирішення актуальних завдань у галузі культурології.

Вступники мають продемонструвати здатність прогнозувати культурну перспективу, навички застосування набутих знань при вирішенні професійних завдань, готовність працювати в умовах наукового плюралізму, формувати культуру наукової дискусії, володіти педагогічною психологією та методикою.

Згідно з п.2 «Правил прийому до аспірантури ХДАК у 2024 році» вступники до аспірантури подають реферат або публікації за обраною спеціальністю. Іноземці та особи без громадянства відповідно до «Правил прийому на навчання для здобуття вищої освіти в Харківській державній академії культури у 2024 році» при вступі до аспірантури подають дослідницьку пропозицію з обраної наукової спеціальності або завірений в установленому порядку за місцем роботи/навчання кандидата список опублікованих наукових праць і винаходів українською або англійською мовою.

Вимоги до реферату вступника до аспірантури. Реферат є самостійною письмовою науковою роботою, яка повинна системно розкривати найважливіші наукові проблеми майбутньої дисертаційної роботи вступника. Тема реферату обирається вступником за погодженням із потенційним науковим керівником.

Тема реферату вступника до аспірантури має бути актуальною у теоретичному і практичному відношеннях. У дослідженні необхідно визначити суть проблеми, критично узагальнити наявний науковий доробок щодо неї, запропонувати нові шляхи її вирішення.

Реферат повинен відповідати вимогам до наукової публікації, бути написаним науковим стилем, вичитаним, без помилок, з правильно складеним Списком використаних джерел. Реферат повинен подаватись у зброшурованому виді. Обсяг реферату – не менше 24 аркушів (1 д.а.) формату А4, шрифт Times New Roman, кегль 14, через 1,5 інтервали. Поля: верхнє і нижнє – 2 см, лівє – 2,5 см, правє – 1,5 см.

Реферат обов'язково повинен мати титульну сторінку, структурними елементами є: план (зміст), вступ, основна частина (як правило, 2-3 розділи),

висновки, додатки (за необхідності), а також список використаних при підготовці й написанні реферату джерел.

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату, який містить: найменування закладу вищої освіти; назву роботи; прізвище, ім'я, по батькові автора та його статус; місто та рік.

План включає всі структурні елементи реферату з вказаними сторінками, на яких вони розташовані.

Вступ повинен містити основні класифікаційні характеристики: обґрунтування актуальності теми, ступінь її розробленості в науковій літературі, формулювання мети й завдань дослідження, об'єкту і предмету дослідження, опис застосованої методології, потенційне теоретичне і практичне значення, структуру роботи із вказівкою загальної кількості сторінок та кількості використаних джерел.

Основний зміст роботи має бути самостійно виконаним теоретичним дослідженням відповідно до проблеми, заявленої у назві реферату.

Основний зміст роботи поділяється на розділи. У розділі 1 обов'язково має міститись аналіз наявної монографічної, навчальної літератури, наукових статей за темою реферату. У розділах 2 та 3 стисло та системно викладаються матеріали дослідження, обґрунтовується його авторське бачення.

У *Висновках* необхідно дати коротке резюме того, що викладено в основній частині реферату. Кожен висновок має відповідати конкретному завданню дослідження, сформульованому у Вступі.

Список використаних джерел повинен містити лише наукові праці, використанні при написанні реферату. Цей список має включати в себе як фундаментальні наукові праці, так і останні публікації (переважно останніх 5 – 10 років) з обраної теми, наявні у вітчизняній та зарубіжній літературі.

Не допускається використання російськомовних джерел, за винятком праць українських авторів, опублікованих в українських видавництвах чи наукових періодичних виданнях; перекладів з іноземної мови, виданих в Україні.

Список використаних джерел слід розміщувати алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи назв творів. Кількість позицій у списку має становити не менше 12 джерел. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або APA (American Psychological Association) style. У тексті роботи, де використано джерело, в квадратних дужках проставляють номер джерела і сторінку, на яку зроблено посилання.

Текст реферату має відповідати вимогам академічної доброчесності, не повинен містити жодних запозичень без належних посилань. У разі виявлення плагіату реферат розглядатись не буде.

Оцінювання реферату. Реферат або публікації вступника до аспірантури рецензують викладачі кафедри культурології та медіа-комунікацій. Кожну рецензію підписує рецензент. Оцінюється реферат за чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Оцінка має бути добре аргументованою. У разі отримання оцінки «незадовільно» з реферату вступник не допускається до вступних іспитів

Вимоги до публікацій за обраною спеціальністю вступника до аспірантури. Замість реферату вступник до аспірантури має право подати дві одноосібні публікації (наукові статті) за обраною спеціальністю, дотичні до тематики майбутнього дисертаційного дослідження у фахових виданнях України, включених до категорії Б, або одну одноосібну публікацію (наукову статтю) у зарубіжному фаховому періодичному науковому виданні країн ЄС.

Вимоги до дослідницької пропозиції з обраної наукової спеціальності (для іноземців та осіб без громадянства). Розробка і подання дослідницької пропозиції здійснюються з метою встановлення рівня розуміння вступником обраної теми дослідження.

Дослідницька пропозиція повинна мати таку структуру:

обґрунтування теми дослідження;

методологія дослідження;

очікувані результати дослідження.

У Дослідницькій пропозиції спочатку визначаються актуальність, мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження; формулюється дослідницька гіпотеза щодо можливих шляхів розв'язання поставлених завдань.

Далі зазначаються методи дослідження. Дослідницька пропозиція повинна демонструвати володіння вступником методологічним апаратом в обраній науковій сфері, засвідчувати його ознайомлення з сучасними методами досліджень.

В очікуваних результатах дослідження має бути визначена наукова новизна запланованого дослідження, відмінність очікуваних результатів від раніше опублікованих у науковій літературі, вказане їх загальнотеоретичне значення для розвитку культурології як науки, запропоновані рекомендації щодо їх практичного застосування в освіті та соціокультурній сфері.

Дослідницька пропозиція складається українською мовою. Обсяг Дослідницької пропозиції – 0,2 – 0,3 друк. арк.

Вступники подають Дослідницьку пропозицію під час вступу в аспірантуру, її рецензують викладачі кафедри культурології і медіа-комунікацій та приймають рішення про зарахування чи не зарахування поданої Дослідницької пропозиції

Розділ 1 ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

ТЕМА 1.1. КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні етапи розвитку знання про культуру. Сучасні науки, що вивчають культуру. Предмет історії культури; місце історії культури в соціально-гуманітарному знанні. Популярні українські та світові освітні програми студіювання історії культури. Історичні типи культури. Історична періодизація культури. Основні класичні та провідні сучасні підходи до історії культури. Зовнішні та внутрішні детермінанти історії культури. Синхронні та діахронні аспекти культурної динаміки. Основні методи дослідження історії культури. Сучасні методологічні проблеми дослідження історії культури. Історія культури як умова та засіб збереження самосвідомості людини та суспільства.

ТЕМА 1.2. КУЛЬТУРА ПЕРВІСНОЇ ДОБИ

Первісність як точка відліку історії. Антропогенез, соціогенез, культурогенез: співвідношення процесів та їх історичні форми. Природні умови як чинник розвитку культури.

Проблема виникнення початкових форм комунікації та мислення. Синкретизм як наріжний принцип первісної культури. Магічна свідомість. Тотемізм як спосіб світосприйняття. Анімізм у первісній практиці культуротворчості. Міф як спосіб мислення первісної людини та універсальна ментальна структура. Сутність ритуалу та його соціокультурне значення.

Соціальні структури на початкових етапах історії. Етнокультурна диференціація людства у первісності. Перехід від привласнюючої до відтворюючої системи життєдіяльності як початок нової історії соціокультурного розвитку людства. Художньо-мистецьки досягнення первісності (наскельний живопис, скульптурні «венери», мегалітичні споруди). Проблема існування писемності у первісній культурі.

ТЕМА 1.3. КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Цивілізація – якісно новий етап історії культури. Основні ознаки цивілізації. Виникнення перших цивілізацій на Стародавньому Сході. Культурні контакти Сходу й Заходу, їхній взаємовплив і взаємозбагачення. Перші спроби універсалізму; формування поняття «культурного всесвіту» (ойкумени).

Культура Месопотамії. Передня Азія як складова світової цивілізації. Природні умови Месопотамії. Етнічне розмаїття Дворіччя. Особливості соціальної структури населення Дворіччя та його політичного устрою («Східний деспотизм»).

Шумери – фундатори основ цивілізації Месопотамії. Суспільство та особистість у культурі шумерів. Ментальні настанови найдавнішого населення Дворіччя. Епос про Гільгамеша: уявлення про життя і смерть, людину та долю..

Характерні риси шумеро-аккадської художньої традиції. Виникнення писемності, її місце у організації суспільно-культурної свідомості населення Месопотамії. Освіта та школа у народів Дворіччя. Система знань у Стародавньому

Шумері. Бібліотеки і архіви як складова культури Дворіччя. Особливості архітектурної традиції та образотворчої практики народів Месопотамії.

Ассирійське царство та його культурно-історична місія. Нововілонське царство в історії культури Месопотамії. Вплив асиро-вавілонської культури на культуру народів Передньої Азії та античного світу. Місце Месопотамії в історії світової культури.

Культура Стародавнього Єгипту. Особливості географічного положення регіону і його вплив на специфіку давньоєгипетської культури. Давньоєгипетська культура – класична модель канонічної культури. Сутність художніх канонів давніх єгиптян та їх образно-змістова еволюція. Подвійна періодизація історії культури Стародавнього Єгипту. Особливості міфології давніх єгиптян. Моделювання всесвіту у давньоєгипетських храмових комплексах. Ритуальна складова культури єгиптян. Давньоєгипетське письмо, його історичні різновиди, техніка та естетика. Наукові знання та календар у Стародавньому Єгипті. Монументальні пам'ятки давньоєгипетської поховальної та храмової архітектури. Багатоманіття жанрів давньоєгипетської літератури.

Культура Стародавньої Індії. Просторово-часові визначення давньоіндійської культури. Цивілізації Мохенджо-Даро та Хараппа.

Арійське проникнення в Індію та «друге народження» індійської культури. Веди як втілення історії світогляду населення Давньої Індії. Міфологічні образи культурної свідомості давніх індійців. Ведична концепція сутності існування. Космічна та соціальна ролі людини: ментальні підвалини варнової моделі суспільства.

Брахманічна літературна традиція. Ритуал у культурній практиці населення давньої Індії. Історичні та духовні виміри «Махабхарати» та «Рамаяни».

Концептуальні засади буддизму – основа нової культурної системи. Культурно-історична місія Маур'їв: канонізація буддизму. Хінаяна та махаяна: історичні стратегії буддизму.

Політико-культурна мозаїка давньої Індії II ст. до н.е. – V ст. н.е. Каста як основа культурної системи. Генетичний зв'язок брахманізму й індуїзму. Індуїзм як етап культурної історії Індії. Специфіка індійської релігійності.

Принципи художньої творчості та її втілення у образотворчій традиції давніх індійців. Характерні риси храмової архітектури. Тадж-Махал. Міжнародні історико-культурні зв'язки Давньої Індії.

Культура Стародавнього Китаю. Цивілізація Шан-Інь – зародки культурної свідомості Давнього Китаю. Міфопоетична картина світу в давньокитайській культурній традиції. Китайське відчуття природи культури та його утілення в палацово-садибних ансамблях. Китайські космологічні моделі та їх символічне відображення в культурній практиці.

Людина та суспільство в традиційних уявленнях давніх китайців. Народження вчення Конфуція «про шляхетну людину». Даоський ідеал особистості та уявлення про безсмертя. Культурна місія буддизму у Китаї. Розвиток давньокитайської писемності і її зв'язок із сучасністю. Давньокитайська література: твори і представники.

Технічні досягнення Древнього Китаю: винахід пороху, паперу, друкованого верстата тощо. Досягнення образотворчого мистецтва Стародавнього та Середньовічного Китаю: вироби із шовка, фарфору та лаку. Китай як «плавильний казан» культурних традицій народів Азії.

Культура Стародавнього Ірану. Етнокультурний родовід іранців та їх розповсюдження по території Ірану. Еламський період Древнього Ірану. Виникнення зороастризму. Дуальність зороастрійського світогляду. Ахеменідська держава: світова перська імперія. Художня культура Ірану. Архітектура Переспоя. Гробниця царя Мавсола.

ТЕМА 1.4. КУЛЬТУРА ДОБИ АНТИЧНОСТІ

Поняття «Античність». Хронологічні рамки і географічний простір, періодизація античної культури.

Стародавня Греція. Природн-окліматичні умови розвитку. Грецький поліс як основа держави. Міфотворчість, її місце у світогляді греків. Образ світу греків. «Фюсіс» як ментальна категорія. Людина як досконалий витвір природи, «міра всіх речей». Ідеал «калокагатії». «Естесіс» та «логос» у свідомості давніх греків. Грецька «любов до мудрості»; народження античної філософії. Культ слова в античному світі; мистецтво красномовства. Феномен античної науки. Геродот як «батько історії».

Афінська рабовласницька демократія: політична та господарча культура. Поліс і полісна психологія. Індивід та суспільство в давній Греції. Культура греків і культура «варварів».

Культура доби архаїки. Велика колонізація, її культурно-історична роль. Феномен «грецького дива». Ідеал давньогрецького мистецтва і його ціль. Виникнення театру та його суспільна роль.

Культурні досягнення Стародавньої Греції. Храмова архітектура та її шедеври. Кругла скульптура. Давньогрецька кераміка.

Сутність еллінізму. Культурно-політична та етногеографічна мозаїка еллінізму. Взаємовплив античної та близькосхідної традиції у елліністичному культурному просторі. Шедеври елліністичної культури. Досягнення та втрати елліністичної культури. Значення еллінізму в історії античної цивілізації.

Культура Стародавнього Риму. Витоки римської цивілізації. Етруски та їх культурна спадщина. Зв'язки древнього Рима з Древньою Грецією. Проблема «закритості» та «відкритості» римської культури. Розквіт римської громадянської общини; ієрархія цінностей римського громадянина. «Свобода» у розумінні римського суспільства. Римська експансія та її вплив на базові цінності римського суспільства.

Епоха Августа: «Римський міф» в історії і поезії. Римська література та історіографія; розуміння часу і простору. Римська монументальна архітектура: технології, нові форми споруд, видатні пам'ятки. Феномен римського права. Видовища та їх роль в культурі Стародавнього Рима.

Характерні ознаки культури доби Імперії. Орієнталізація античної культури. Соціокультурна криза III ст.: елліністичний ренесанс. Ідеологія пізньої імперії.

Особливості релігійної політики. Формування нового світосприйняття на основі християнства. Античність як ідеал та дійсність у культурі наступних сторіч.

ТЕМА 1.5. КУЛЬТУРА ВІЗАНТІЇ

Проблема розподілу Римської імперії. Характерні риси соціокультурного буття східних регіонів Імперії напередодні відокремлення Візантії. Поліетнічність Візантії як важлива умова формування культури. Зв'язок візантійської та римської культур. «Відкритість» візантійської культури; вплив на неї близькосхідних культур. Доля античної спадщини у духовній культурі Візантії у IV–VII ст.

Церковні реформи перших Ісаврів. Формування цілісного середньовічно-християнського світосприйняття. Іконоборство та традиції античної художньої культури. Візантія IV–XI ст. як посередник між Сходом та Заходом. Роль слова в культурі Візантії.

Формування елементів сучасного православного мистецтва в архітектурі, образотворчому мистецтві та музиці Візантії. Досягнення декоративно-ужиткового мистецтва Візантії.

Самосвідомість візантійського суспільства доби Комнінів. Розквіт культури у XI–XII ст. Початок процесу децентралізації у культурі. Особливості розвитку гуманістичних ідей у Візантії. Традиціоналізм як характерна риса культури Візантії.

Міжнародні зв'язки Візантії; високий рівень дипломатичної культури. Вплив Візантії на культури Східної та Західної Європи. Спадщина візантійської культури.

ТЕМА 1.6. КУЛЬТУРА АРАБО–МУСУЛЬМАНСЬКОГО СВІТУ

Доісламська культура. Виникнення та еволюція ісламу. Іслам як регулятор художніх особливостей арабської культури. Образ світу в ісламі. Основні етапи історії арабо-мусульманського світу. Міський характер арабської культури. Головні центри арабо-мусульманської культури на Сході та Заході. Арабська мова – важливий фактор розвитку арабо-мусульманської культури. Араби та антична спадщина. Досягнення арабської науки. Архітектура мечеті. Арабески та каліграфія в художній культурі ісламського світу. Феномен поезії О. Хаяма. Міжнародні культурні контакти арабів.

ТЕМА 1.7. КУЛЬТУРА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Хронологічні та просторові виміри європейського Середньовіччя та його періодизація. «Картина світу» середньовічної людини: макрокосм і мікрокосм, уявлення про час і простір, право і звичаї. Релігійність як домінанта духовного життя Середньовіччя. Християнство як універсальна релігійна система. Християнська церква та антична спадщина. Корпоративність життя середньовічного суспільства та її вплив на характер культури. Середньовічний ідеал людської краси. Формування лицарської культури.

Культурний ландшафт раннього Середньовіччя. «Каролінгське Відродження». Середньовічне місто як специфічне життєве середовище. Інтенсивний розвиток міст і посилення їхньої ролі в культурному житті пізньосередньовічної Європи.

Перші університети – початок світської освіти. Схоластика і містика – два шляхи середньовічного пізнання світу. Середньовічний карнавал.

Романський і готичний стилі в архітектурі: їх особливості та пам'ятки.

ТЕМА 1.8. КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

Хронологічні та просторові виміри європейського Відродження. Загальноєвропейські соціально-економічні та культурні передумови розвитку культури Відродження.

Особливості історичного розвитку Італії, причини виникнення культури раннього Відродження. Гуманізм і італійська натурфілософія. Антропоцентричний світогляд. Тенденції до секуляризації науки. Синкретизм раціонального і містичного. Ренесансний образ світу. Твердження самоцінності світського життя. Формування інтелігенції як суспільно визнаної верстви. Соціальний престиж гуманістичної освіченості. Художня культура Відродження. Місце мистецтва у культурі Ренесансу. Ренесансний митець: проблеми свободи творчості. Античні традиції в художній культурі Відродження. Наукові досягнення епохи Ренесансу і сфери їхнього застосування. Єдність науковості та художності – характерна риса ренесансної культури.

Соціальна культура суспільства доби Відродження. Регулятори суспільного буття: традиції та новації. Головні побутові типи. Макіавеллізм. Соціокультурний зміст Реформації у контексті становлення ліберальної цивілізації. Католицизм та протестантизм у їх відношенні до культури Відродження.

Національне та універсальне у ренесансній культурі. Видатні представники італійського Відродження XIV-XVI ст. Феномен «Північного Відродження». Особливості та прояви ренесансних явищ у Франції, Британії, Німеччині, Іспанії, Нідерландах. Криза ідеалів Ренесансу.

ТЕМА 1.9. КУЛЬТУРА ЄВРОПИ XVII–XVIII СТ.

Поняття «Новий час» і «культура Нового часу». Людина – суб'єкт новоєвропейської культури як культури особистісно орієнтованої, інновативної.

Нова наукова картина світу. Вплив природничих наук на розвиток гуманітарних дисциплін; панівна роль раціоналізму. Секуляризація мистецтва. Інтерес до внутрішнього світу людини.

Реформація та Контреформація. Виникнення протестантизму. Вплив конфесійних конфліктів на розвиток культури.

XVII ст. – перший історичний етап існування культури раннього капіталізму. Порушення відносної рівномірності у культурному розвитку країн Заходу.

Барокко як художня система. Ірраціоналізм і дисгармонічність світосприймання. Конфлікт духовного і тілесного. Класицизм як ідейно-художня система та стиль мистецтва. Пам'ятки і представники мистецтва барокко та класицизму.

XVIII ст. у історико-культурній панорамі Нового часу. Просвітництво: спільне та локальні варіанти розвитку. Ідея «природних прав» і природної рівності людей. Теорії суспільного договору. Ідея прогресу цивілізації та культури, розвиток історизму. Розгортання дослідження стародавніх та позаєвропейських культур.

Промислова революція XVIII ст. Соціально-культурні наслідки промислової революції у окремих країнах та у цілому для Європи. Зміни у структурі європейського населення. Культура великого європейського міста. Освітні та наукові стандарти другої половини XVIII ст. Політична культура європейського суспільства XVIII ст.

Географічний простір європейської культури. Захоплення колоній та процес проникнення європейської культури до Азії, Африки, Америки. Місце католицької та протестантської церкви у ідеологічних та культурних процесах XVIII ст. Доля фольклорної культури у XVIII ст.

ТЕМА 1.10. КУЛЬТУРА ЄВРОПИ ХІХ СТ.

Велика французька революція й її роль у розвитку європейської ідеї в ХІХ ст. Культурні наслідки кризи «старих режимів». Формування соціально-політичних, економічних, культурних основ європейського суспільства в ХІХ ст. Феномен урбанізації. Елітарна та масова культура.

Продовження промислової революції та її впливи на Європу. Роль ідеології в конструюванні спільного простору Європи: консерватизм, лібералізм, радикалізм, соціалізм. Імперіалізм як загальноєвропейська ідея. Метрополії та колонії: проблема культурних стосунків. Спадщина східних та традиційних культур: проблеми розуміння та використання.

Художня діяльність: проблеми свободи та професійності. Романтизм як цілісний світогляд та загальнокультурний рух. Зміна культурних парадигм: від романтизму до позитивізму. Феномен реалізму. Шедеври і представники романтичного та реалістичного мистецтва.

Роль літератури у суспільному житті. Преса ХІХ ст. як культурний феномен. Імпресіонізм як підсумок розвитку мистецтва Нової доби. Феномен модернізму в культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст. і співвідношення його з культурою Просвітництва і культурою Романтизму. Становлення європейських міждержавних політичних, соціально-економічних і культурних об'єднань і інститутів.

ТЕМА 1.11. КУЛЬТУРА ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Кризові явища в культурі початку ХХ ст. і пошуки нових форм духовності. Розпад традиційних ідеалів і цінностей. Вплив світових воєн ХХ ст. на розвиток і трансформацію європейської ідеї. Політична культура 1 пол. ХХ століття: тоталітаризм і демократія. Демократія, парламентаризм, громадянське суспільство як провідні орієнтири європейської культури 2 пол. ХХ – початку ХХІ ст. Поняття «масове суспільство» і «масова культура». Функції масової культури. Специфіка гуманізму ХХ ст.

Промисловий і технологічний прогрес – ключові поняття ХХ ст. Основні напрями переходу від індустріального до постіндустріального суспільства. Інформаційне суспільство: фактори розвитку і характерні риси. Наука і її роль у ХХ ст. Наукова раціональність та сцієнтизм як характерна ознака культури.

Авангардизм, його напрями, представники і досягнення в художній культурі ХХІ ст. Постмодернізм – основний напрямок філософії, мистецтва, науки другої

половини ХХ ст. Основні риси і принципи постмодерністського мистецтва. Маніфест метамодернізму. Кіномистецтво як знакове для ХХ ст.

Інформаційні фактори сучасного культурного розвитку. Засоби масової інформації в сучасній культурі. Роль реклами в культурі.

Культура і глобальні проблеми сучасності. Криза техногенної цивілізації: сутність і прояви. Деформування інфраструктури культури. Статусне споживання культури. Екологія культури.

Світова культура початку ХХІ ст.: проблема визначення. «Нульові» як соціокультурний феномен. Основні соціально-економічні та суспільно-політичні тенденції розвитку суспільства початку ХХІ ст. «Візуальний переворот» у сучасній культурі. Вплив світової фінансово-економічної кризи (Великої Рецесії) на поступ суспільства. «Гібридизація» та багатовекторність культурної динаміки 2020-х рр.

Глобалізація, її прояви, етапи та проблеми. Декларація прав культури. Глобалізація міжнародних зв'язків; створення ООН, ЮНЕСКО та їх діяльність. Співвідношення понять «глобалізація» та «глокалізація». Дискусія щодо «кінця» глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 1.

Навчальні видання

Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Кондор, 2018. 302 с.

Історія світової культури. Культурні регіони : навч. посібник / авт.: Л. Т. Левчук та ін. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Либідь, 2000. 519 с.

Історія світової та української культури : підручник / В. Греченко та ін. Київ : Літера, 2006. 478 с.

Історія світової культури : навч. посібник / [авт.: Левчук Л. Т. та ін.]. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Центр учб. л-ри, 2010. 399 с.

Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посібник / за ред. М. М. Заковича. 5-тє вид., стер. Київ : Знання, 2010. 589 с.

Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. Київ : Либідь, 2001. 359 с.

Сіверс В. А. Історія світової культури : [підручник] / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2011 438 с.

Шевнюк О. Л. Історія мистецтв : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2015. 453 с.

Шейко В.М., Богуцький Ю.П., Германова де Діас Е.В. Культурологія : навч. посібник. Харків : ХДАК, 2011. 473 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія світової культури : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 407 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Візантія. Арабо-мусульманський світ. Китай. Японія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. мистецтва і культури. Харків: ХДАК, 2001. 181 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Західна Європа XVII і XVIII ст. : підруч. для студ вищ. навч. закладів мистецтва і культури. Харків : ХДАК, 2001. 183 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Західна Європа XIX–XX ст. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. мистецтва і культури. Харків : ХДАК, 2001. 205 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Первісність. Стародавній світ. Харків : ХДАК, 1999. 209 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Середньовіччя. Відродження : підручник. Харків : ХДАК, 2001. 189 с.

Додаткова література

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV—XVIII с. У 3-х т. / пер. з фр. Г. Філіпчук. Київ : Основи, 1997.

Дейвіс Н. Європа: Історія / пер. з англ. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. — 1463 с.

Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Ч.1. До кінця XVIII століття : навч. посібник. Львів : Вид-во ЛБА. 430 с.

Еліас Н. Процес цивілізації: Соціогенетичні і психогенетичні дослідження / пер. з нім. Київ Альтернативи, 2003. 672 с.

Європейський словник філософій. У 2 т. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009.

Кримський С., Павленко Ю. Цивілізаційний розвиток людства. Київ : Фенікс, 2007. 316 с.

Ліндсей Дж. Коротка історія культури від найдавніших часів до доби Відродження . У 2 т. / пер. з англ. Київ : Мистецтво, 1995.

Лінч Д.Г. Середньовічна церква. Коротка історія / пер. з англ. Київ : Основи, 1994. 492 с.

Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2011. 960 с.

Нові підходи до історіописання / за ред. Пітера Берка; пер. з англ. Київ : Ніка-Центр, 2010. 368 с.

Рассел Б. Історія західної філософії / пер. з англ. Київ : Основи, 1995. 756 с.

Рьод В. Шлях філософії: з XVII по XIX століття / пер. з нім. В.Терлецького та О. Ведрова. Київ : Дух і Літера, 2009. 388 с.

Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / пер. з нім. Львів: Літопис, 2010. 358 с.

Себайн Д.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки / пер. з англ. Київ : Основи, 1997. 838 с.

Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації / кер. авт. кол. і наук. ред. д-р іст. наук, проф. А.І. Кудряченко. Київ : Фенікс, 2014. 444 с.

Шейко В.М., Богуцький Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.). Київ : Генеза, 2005. 592 с.

Тексти першоджерел

Боккаччо Д. Декамерон / пер. з іт. М. Лукаша. Харків: Фоліо, 2004. 672 с.

Голоси Стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури / Перекл. із санскриту, упорядкування П. Ріттера; Передм. І. Серебрякова. Київ : Дніпро, 1982. 351 с.

Король мавп / пер. з кит. Мар'яна Савченко. Київ: Сафран, 2020. 112 с.

Еко У. Ім'я рози : пер. з іт. М. Прокопович. Харків : Фоліо 2006. 576 с.

На ріках Вавілонських: З найдавнішої література Шумеру, Вавілону, Палестини/ упоряд. Н.М. Москаленко. Київ: Дніпро, 1991. 398 с.

Петроній. Сатирикон. Уривок «Бенкет у Трімальхіона» / Пер. Ю. Мушака і Д. Малякевича. Уривок «Матрона з Ефеса» / пер. Б. Зданевича // Антична література: Хрестоматія / Упор. О.І. Білецький. Київ.: Рад. шк., 1968. С. 551–560.

Хаям О. Рубаї // Мисик В. Захід і Схід: Переклади. Київ :Дніпро,1990. 543 с.

Хайям Омар. Рубаї. Київ: Грамота, 2003. 320 с

Інформаційні ресурси Інтернет

<http://www.unesco.org> – офіційний сайт ЮНЕСКО.

<https://ich.unesco.org/en/home> – сайт журналу «Нематеріальна культурна спадщина» (англ.).

<http://www.unwto.org> —портал ЮНВТО (Всесвітня туристична організація).

<https://www.coe.int/en/web/portal> — портал Ради Європи.

<http://www.icomos.org>— сайт ІКОМОС

[\(Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць\).](#)

<http://www.icom.in.ua> — портал ІКОМ (Міжнародна рада музеїв).

Розділ 2 ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ТЕМА 2.1. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ

Українська культура і культура України – проблема співвідношення. Українська культура як складова частина світової культури. Історична періодизація української культури. Культурно-історичні регіони України. Чинники формування національної культури: фактори географічного середовища і господарства, політична і правова культура, культура побуту, менталітет і характер народу тощо. «Південь», «захід», «Схід» як центри зовнішніх впливів на розвиток української культури. Держава і нація як ціннісні орієнтири культурного розвитку України. Консервативні та демократичні елементи української ідеї. Феномен «межовості» української культури. Соціокультурні особливості східного та західного українського пограниччя. Меморіальний ландшафт української культури: минуле та сучасне.

Формування вітчизняної культурологічної думки: П. Куліш, М.Костомаров, І.Нечуй-Левицький, М.Драгоманов, І. Франко, М.Грушевський, І.Огієнко, Д.Антонович, Д.Чижевський, І.Лисяк-Рудницький, О.Прицак та ін. Дослідження української культури у вітчизняному та зарубіжному українознавстві. Новітні підходи до Ukrainian studies.

ТЕМА 2.2. ВИТОКИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Первісні пам'ятки на території сучасної України. Палеоліт на території України. Мізинська культура. Особливості неолітичної революції в українських землях. Культура Трипілля-Кукутені: особливості та історичні паралелі. Кіммерійці та їх культура. Велика Скфія як соціокультурний феномен. Сарматська доба в історії культури України. Культурна спадщина кочовиків в українській культурі. Грецькі колонії Північного Причорномор'я. Антична спадщина в українській культурі. Зарубинецька та черняхівська культури. Культурно-антропологічні та соціокультурні характеристики найдавнішого населення України.

Основні теорії та етапи етногенезу слов'ян. Розселення слов'ян. Побут і звичаї давніх слов'ян. Віра як система вірувань. Художнє втілення світоглядно-міфологічних змістів: образотворчі, декоративні, ритуальні компоненти культури давніх слов'ян. Зміст і суть міфології язичництва: символіка рослинного та тваринного світу, надприродні сили в українській демонології, політеїстичні вірування. Язичницький пантеон: джерела, генеза, культурні паралелі. Індіо-іранські, балтські, кельтські, угро-фінські, германські, тюркські культурні впливи та паралелі. Слов'янська доба в давній і середньовічній історії Європи.

ТЕМА 2.3. ТРАДИЦІЙНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Традиція як спосіб життя. Характерні риси традиційної народної культури. Символічні елементи: художньо-предметні (зображення, знаки, одяг) та словесні. Міфологічна складова традиційної свідомості. Ритуал у системі традиційного

життєзабезпечення. Звичай як механізм регуляції людської поведінки. Свято як форма традиційної культури. Сутнісні характеристики фольклору. Українська національна символіка як відображення «культурного коду» нації.

Річний цикл та життєве коло. Річний цикл – людське життя та їх магічне ототожнення в архаїчній свідомості. Народні знання про календарну структуру. Відображення у народному календарі світогляду, характеру, моралі, духовних і матеріальних цінностей нації.

Початок року – символ творення світу і людини. Весна: весняне сонцестояння; веснянки: уславлення вегетативних сил природи; землеробські культури. Літо: повна перемога солярних сил над хтонічними. Осінь: обжинки; трагічне в'янення і вмирання природи. Зима: молодіжні вечорниці; сімейний характер свят.

Людський вимір традиційної культури: уявлення про життя та смерть. Родинно-побутові стосунки в українській культурі: родильна обрядовість, весільна обрядовість, поховальна обрядовість.

ТЕМА 2.4. КУЛЬТУРА ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Історія заселення Подніпров'я. Легендарні та історичні свідоцтва про заснування Києва. Версії походження та зміст поняття «Русь». Взаємодія та культурні взаємовпливи слов'ян та вікінгів. Візантія та її вплив на культуру народів Північного Причорномор'я. Соціально-політичні та культурні передумови запровадження християнства в Київській Русі. Легенди і факти про Володимирове хрещення. Особливості християнського світогляду. Взаємопроникнення язичництва і християнства в культурній практиці. Багатоманіття ідентичностей княжої Русі. Уявлення про владу та їх втілення в культурі. Правова культура суспільства.

Церква в офіційному житті Київської Русі. Храми і монастирі як осередки розвитку освіти, науки, мистецтва. Брати Кирило і Мефодій у розвитку слов'янської писемності. Література: перекладна та оригінальна. Давньоруська «книжність». Ізборники, історичні хроніки, хронографи, літописи. «Слово о полку Ігоревім».

Архітектурні образи Київської Русі. Храмова та фортифікаційна архітектура. Стилiстичне розмаїття архітектури. Церква Богородиці Десятинної. Собор Святої Софії у Києві, Успенський собор Києво-Печерської лаври, Спасо-Преображенський собор, Борисо-Глібський собор, П'ятницька церква у Чернігові.

Християнство та розвиток скульптури. Мова орнаментальних знаків. Саркофаг Ярослава Мудрого. Декоративно-прикладне мистецтво. Ювелірна справа. Образотворче мистецтво. Монументальний живопис: фрески, мозаїки. Іконопис. Печерський монастир у формуванні національної художньої школи.

Народна, світська та церковна музика. Сміхова культура: скоморохи, народні гульбища та їх антицерковний характер. Регіоналізація як тенденція культурного розвитку за часів феодальної роздробленості.

ТЕМА 2.5. КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В XIV – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.

Етнополітичні зміни у Північно-Східній та Південно-Західній Русі у XIII-XIV ст. Піднесення нових культурних центрів. Культура Галицько-Волинської Русі. Русь між Польським королівством та Великим князівством Литовським. Руська шляхта на культурному та цивілізаційному роздоріжжі. Культурна інтеграція українців у польську культурну систему: неолатинська поезія. С.Оріховський-Роксолан.

Степ в історії та культурі України. Кримське ханство як культурне середовище. Колонізація степу та українсько-татарські стосунки.

Поширення Магдебурзького права. Інтерпретація ренесансного гуманізму в українській культурі.

Освіта і наука. Церковна освіта. Українці в західноєвропейських університетах: Юрій Котермак (Дрогобич), Павло Русин із Кросна, Іван Тинкевич, Бенедикт Сервінус. Початки східнослов'янського кириличного книгодрукування: Швайпольд Фіоль.

Церковна література. Тлумачна Палея. «Четъї-мінеї». Світська література у відтворенні реальної дійсності: збірник «Ізмарагд», повісті «Про трьох королів-волхвів», «Про Таудала-лицаря», світські повісті «Олександрія», «Троянська історія», «Сказаніє про індійське царство». Київський літопис як продовження давньоруської історичної традиції. Галицько-Волинський літопис.

Архітектура і живопис. Оборонне будівництво: замки і фортеці. Нові тенденції культової архітектури. Ренесансна архітектурна еkleктика Львова. Образотворче мистецтво: ренесансні та народні впливи. Пересопницьке Євангеліє.

Театральна і музична культура: народні видовищні форми, інструментальна музика. Історичні думи і пісні. Зародження кобзарства.

ТЕМА 2.6. СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ДР. ПОЛ. XVI – ПЕРШІЙ ПОЛ. XVII СТ.

Занепад православної церкви та, пов'язаних з нею, форм культури й освіти. Люблінська унія (1569 р.) та її наслідки для розвитку української культури. Берестейська унія (1596 р.) та її суспільно-культурні наслідки.

Стан освіти і науки. Князі Острозькі та їх культурницька діяльність. Острозька слов'яно-греко-латинська школа – перший православний навчальний заклад вищого рівня. Братський рух та його роль у розвитку української культури. Братські школи. П.Могила та його внесок в українську культуру. Києво-Печерська Лавра як просвітницький центр. Створення Києво-Могилянського колегіуму.

Розвиток друкарства в Україні. Іван Федоров, Петро Мстиславець. Книжкова графіка. Острозька Біблія.

Полемічна література: генезис, виникнення, ідейне спрямування. І.Вишенський, його суспільно-культурні погляди та літературна діяльність. Г.Смотрицький, С.Зизаній, Х.Філалет, М.Смотрицький, І. Борецький, З. Копистенський.

Містобудування й архітектура. Образотворче мистецтво. Стильові зміни та канони іконопису. Становлення світського живопису, портрет. Формування українського бароко в архітектурі.

Запорізьке козацтво: етнічний склад, побут, звичаї. Запорізька Січ як культурно-історичний феномен. Козацька віра та світогляд. Козацька демократія. Військове мистецтво запорозького козацтва. Д.Дорошенко. Історична міфологія українського козацтва. Вплив козацької культури на формування української етнічної свідомості. Запорізькі козаки у сприйнятті сучасників. Козацька релігійна війна та її наслідки для становлення ідентичності українців.

Усна народна творчість: думи, історичні пісні, релігійна поезія. Шкільний театр. Виникнення вертепу. Ярмаркові театри.

ТЕМА 2.7. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ЧАСІВ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ДР. ПОЛ. XVII – XVIII СТ.)

Реформи Петра I та утворення Російської імперії. Політичний поділ України та його наслідки для становлення української культури. Абсолютизм та Просвітництво в культурі др. пол. XVII-XVIII ст. Образи України в творах Г. Грабянки, П. Орлика, С. Величка. «Історія Русів» – «вічна книга української незалежності».

Слобідська Україна – нова культурна реальність. Колонізація Півдня України та культурно-історична доля Запорізької Січі. І. Мазепа – в історичному, ідеологічному та легендарному вимірах.

Українське бароко – системотворчий чинник української культури XVII – XVIII ст. Бароко як тип культури, його своєрідність в умовах культурного життя України.

Просвітницька діяльність науково-освітніх центрів у Наддніпрянській Україні. Єзуїтські, уніатські, протестантські освітні заклади. Братські, дяківські школи, народні училища, колегії. Відкриття Львівського університету. Києво-Могилянська академія: система та зміст навчання, повсякденне життя професорів та студентів. Г. Сковорода, Л. Баранович, І. Галятовський. Поширення друкарства.

Літературні течії та жанрові форми: полемічне письменство, ораторська та повістєва проза, драма, поезія.

Архітектурні пам'ятки доби бароко: Покровський собор у Харкові; Спасо-Преображенський в Ізюмі; Троїцький у Чернігові, Воскресенський у Сумах, Успенська церква та Собор Св. Юра у Львові, Преображенський собор Мгарського монастиря. Світські архітектурні пам'ятки.

Бароко у живописі. Розвиток світських жанрів: портретного, батального, пейзажного. Творчість Д. Левицького, В. Боровіковського, А. Лосенко. Малярські школи. Мистецькі осередки в Україні. Гравюра. Народна картина «Козак Мамай».

Становлення класичної архітектури в Україні 2 половини XVIII ст. Початок формування палацово-паркового ансамблю в Качанівці. Андріївська церква в Києві.

Український епос. Кобзарство. Театральна культура: інтермедії, занепад шкільного і започаткування професійного театру. Розвиток музичної культури. Музична школа в Глухові. Жанр хорового концерту в музикуванні М. Березовського, Д. Бортянського. Творчість А. Веделя.

Українці на службі Російської імперії. Ф. Прокопович, К. Розумовський, О. Безбородько. Занепад традиційних форм української культури.

Гетьманат: характерні риси культурного життя. Козацька старшина, козаки та селяни: господарський та культурний побут. Становище жінки в суспільстві. Село та місто в українській культурній системі.

ТЕМА 2.8. ХІХ СТОЛІТТЯ – ДОБА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Поняття національно-культурного відродження. Українське національно-культурне відродження: його періодизація та особливості. Формування української інтелігенції. Промисловий та політичний переворот в Європі. Основні етапи та досягнення модернізації Російської імперії у ХІХ – на початку ХХ ст.

Харківський університет як осередок культурно-просвітницьких рухів: освітянська, літературна, театральна, бібліотечна, видавнича справа. Харківські романтики. Дворянські, маєткові осередки та їх роль у збереженні культурної спадщини.

Розгортання процесу відродження у Східній Галичині. «Руська трійця»: М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич. Альманах «Русалка Дністрова».

Начала нової української літератури: І. Котляревський, П. Гулак-Артамовський, Є. Гребінка. Романтизм. Романтичні елементи в творчості М. Гоголя, Т. Шевченка, П. Куліша. Шевченків «міф України» та його місце в історії української культури. «Великий реалізм» в класичній українській літературі: І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Франко, Леся Українка та ін.

Основні теоретико-методологічні досягнення історичної науки. Творчість М. Костомарова. Внесок В. Антоновича та М. Драгоманова в українську історичну науку. Класична концепція «України-Руси» М. Грушевського.

«Освітня революція» й освітні реформи ХІХ ст. Початкові школи. Гімназії та реальні училища. Недільні школи. Видавнича діяльність. Розвиток вищої освіти. Заснування університетів у Харкові, Києві, Одесі, Чернівцях. Стан освіченості населення українських земель на початку ХХ ст. Проблеми і досягнення у розвитку освіти.

Українські освітні, наукові та просвітницькі установи в східних та західних землях (Наукове товариство ім. Тараса Шевченка). Наука в культурній системі України. Роль фольклору у формуванні національної самосвідомості. Збирання і видання українського фольклору: М. Цертелєв, М. Максимович, І. Срезневський. Публікація історичної спадщини: О. Мартос, А. Скальковський, О. Бодянський. «Філософія серця» П. Юркевича. Філософія мови О. Потебні. Наукові досягнення О. Ляпунова, М. Бекетова, М. Ковалівського, І. Мечнікова, М. Тринклера, Л. Гіршман а. Унормування української мови Б. Грінченком.

Класичні тенденції в українській архітектурі І половини ХІХ ст.: Успенський собор, ансамбль Софіївки, головний корпус Київського університету. Еклектизм в українській архітектурі ХІХ ст. (Одеський оперний театр, будівля Чернівецького національного університету, «будинок із хімерами»). Пам'ятники Володимиру Великому та Богдану Хмельницькому – шедеври монументальної скульптури.

Романтичний живопис В. Тропініна, Т. Шевченка. Реалістичні тенденції в творчості М. Пимоненка, С. Васильківського, І. Айвазовського, І. Рєпіна. Модерністські елементи в творчості О. Мурашко.

Музична культура. С. Гулак-Артемівський, М. Лисенко – основоположники української класичної музики. М. Вербицький. Вокальна творчість М. Заньковецької та С. Крушельницької.

Піднесення української театральної культури. Професійний театр в Україні: трупа О. Бачинського. Корифеї українського театру - М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, П. Сакаганський, М. Заньковецька. Трансформації театральної культури на стині XIX-XX ст.: оперети та кафешантани.

Побут та дозвілля міського населення.

ТЕМА 2.9. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА XX СТ.

Початок політичної стадії національно-культурного Відродження. Ідеологія «самостійної України». Основні стилі й напрямки літератури та мистецтва в Україні на початку XX століття: народницький реалізм, неоромантизм, символізм, імпресіонізм, кубізм.

Проникнення стилю модерн. Формування стилю українського модерну та його шедеври. Започаткування модерністичної традиції в українській літературі – М. Коцюбинський, О. Кобилянська, В. Винниченко та ін.

Революційні події 1905-1907, 1917 років та їх вплив на розвиток культури.

Перша світова війна як межа у світовій історії та культурна тема. «Образи війни» в художніх та публіцистичних формах часів першої світової війни. Війна в пропагандистському та повсякденному вимірі. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.). Культура у політиці більшовицьких, білогвардійського та польського режимів у 1917-1920 рр.

Особливості культурних процесів за часів Української Центральної Ради та Директорії УНР. Соціально-політичні колізії та українська інтелігенція.

Початку українізації освіти та науки. Нова українська школа. Утворення Української Академії наук. Заснування державних культурних установ. Графіка Г. Нарбути і розбудова національної символіки.

Модерністські елементи в творчості О. Архіпенка, Д. Бурлюка та О. Богомазова. Музичний спадок М. Леонтовича.

Більшовицький режим і культура. Агітаційне мистецтво періоду громадянської війни.

Українська культура періоду «українізації» (20-і роки XX ст.). «Українізація» як державна політика та соціокультурний процес. Поширення мережі національних шкіл та просвітницьких закладів, розгортання українського книгодрукування та преси. Ліквідація неписьменності, заходи щодо розвитку української мови та мов національних меншостей в Україні. Розвиток природничих та гуманітарних наук. Емансипація жінок. Нові етикетні норми у громадянському спілкуванні. Сексуальна революція та нові погляди на сімейне життя. «Новий побут». Головні тенденції художнього розвитку. Напрями в українському мистецтві 20-х рр. Неокласицизм. Український футуризм. Розквіт художньо-творчих угруповань та їх

роль у культурному процесі. «Гарт», «Плуг», «ВАПЛІТЕ». Літературна дискусія 1925-1928 рр. Драматургія та новаторство у театрі «Березіль». Лесь Курбас. Український кінематограф. О.Довженко. Конструктивізм в архітектурі. Образотворче мистецтво: О. Архипенко, школа «бойчукістів».

Головні постаті українського культурного руху 20-х років: М. Хвильовий, М. Зеров, М. Куліш, Г. Косинка, О. Вишня, В. Сосюра та ін.

Українська культура 30-х років ХХ ст. Тоталітарна держава та культура. Адміністративне згортання процесу «українізації» на початку 30-х років, компанія проти «націонал-ухильництва». Фізичне винищення представників української інтелігенції. «Розстріляне відродження». Заборона та переслідування УАПЦ. Загибель пам'яток історії і культури в Україні. Концепція «пролетарської за змістом, національної за формою» соціалістичної культури, її вплив на державну політику в галузі культури. Утвердження концепції соціалістичного реалізму. Сталінський «класицизм» у мистецтві. Масова культура доби сталінізму. Образи «чоловічого» та «жіночого» в українській радянській культурі. Пропаганда нового стилю життя у кіномистецтві, театральному мистецтві та літературі. Масова свідомість українського населення часів «Великого перелому».

Культура Західної України. Літературно-мистецьке життя Львова. Наука та освіта в Галичині. Діяльність товариства «Рідна школа». Народні школи, приватні середні школи, учительські семінарії. Греко-католицька Богословська Академія у Львові. Діяльність митрополита А. Шептицького на ниві культури. Художньо-творче життя Галичини.

Возз'єднання українських земель у складі радянської держави та його суперечливі наслідки для розвитку культури кінця 1930-х – поч. 1940- рр.

Культура України 40-х – середини 50-х рр. ХХ ст. Культурна мобілізація у передвоєнні часи та часи Другої світової війни. Національні питання в офіційній ідеології та пропаганді. Образ ворога в мистецтві. Боротьба з фашизмом та її відображення в українській культурі воєнних і повоєнних часів. Знищення фашистами історичних і культурних пам'яток. Збереження та евакуація культурних цінностей. Українська культура в евакуації: заклади освіти, театри, кінематограф, радіо і преса. Фронтіві театральні й концертні бригади, агітаційне мистецтво.

Українська культура повоєнних часів: відбудова зруйнованого. Нова хвиля боротьби проти «буржуазного націоналізму». Прояви ксенофобії в офіційній та побутовій культурі. Курс на «злиття націй».

Радянський мистецький монументалізм. «Відлига» в українській культурі кінця 1950-х –1960-х років. Реабілітація значної частини репресованих діячів української культури. «Шістдесятники» – нова генерація української творчої інтелігенції. Розвиток українознавства. Відновлення національного кінематографу: «поетичне кіно». Дисидентський рух та репресії проти нього. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

Суспільно-культурна ситуація в Україні у 1970-х – 1980-х роках. Реванш адміністративно-командної системи і його наслідки для української культури. Концепція «радянського народу».

Розвиток освіти та шкільні реформи 1950–1980-х рр. Відкриття нових університетів. Діяльність АПН. В. Сухомлинський. Досягнення і недоліки АН УРСР у 1950–1980-і рр. Конструкторська діяльність С. Корольова та А. Люльки. Створення Інституту кібернетики. П. Копнін та його школа «логіки наукового пізнання». Розгортання масового краєзнавчого руху. УТОПК. Згорання українознавчих досліджень у 1970–1980-і рр.

Літературна творчість М. Стельмаха, О. Гончара, Г. Тютюнника. Історична проза П. Загребельного. Пожвавлення театрального життя та криза україномовного театру. Здобутки українського кінематографу. «Тіні забутих предків». Розквіт української радянської анімації.

Стан образотворчого мистецтва. Народні мотиви у творчості Т. Яблонської, К. Білокур, М. Приймаченко.

Професіоналізація танцювального мистецтва. Внесок В. Аврааменко, В. Верховинця, П. Вірського та М. Вантуха у формування народно-сценічного танцю.

Створення Українського державного народного хору. Г. Віршовка. Українська оперна музика: Д. Гнатюк, А. Солов'яненко. Музична творчість М. Скорика, В. Сільвестрова, Д. Майбороди. Популяризація української естради у 1970–1980-і рр.: С. Ротару, Н. Яремчук, ансамбль «Смеричка».

«Радянська людина» – світогляд, система цінностей, побут. Впливи західної контркультури на українську молодь. Рок і поп-культура в Україні.

Феномен української діаспори. Основні «хвилі» еміграції. Розробка проблематики української ідентичності в працях речників української діаспори (Д. Чижевський, І. Мірчук, В. Янів). Докія Гуменна та Е. Андрієвська – жінки-місткни української діаспори.

Повсякденна культура часів «розвиненого соціалізму». Впливи західної масової культури на українську молодь. Рок та поп-культура в Україні. «Радянська людина» - світогляд, система цінностей, побут.

ТЕМА 2.10. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Особливості та основні напрями модернізаційних процесів в українській культурі 1990–2010-х рр. «Українознавчий бум» та національно-культурне відродження 1990–2000-х рр. Померанчева революція як спроба подолання постколоніального статусу України. Революція Гідності та спроба радикального європейського розвороту країни. Традиція, модерн та постмодернізм в культурі України початку XXI ст.

Формування законодавчої бази розвитку культури. Зміст та засоби реалізації державної культурної політики. Можливі стратегії розвитку національної культури. Політика декомунізації та зміни в меморіальному ландшафті.

Стан сучасної української ідентичності. Мова як чинник культурної консолідації нації. Особливості медійного простору незалежної України. Кіно, телебачення, радіо, Інтернет, книгодрукарство як засоби національно-культурної самоідентифікації.

Етнічна палітра сучасного українського суспільства. Українська культура та культура національних меншин України. Гендерні аспекти сучасної культури України.

Релігійний ренесанс 1990–2010-х рр. Багатоманіття церков і релігійних організацій в Україні. Особливості культурних практик різних церков.

Культура в умовах ринкових відносин та економічної кризи. Тенденції у розвитку культурних індустрій. Нові організаційні форми діяльності діячів мистецтва і літератури. Фестивальний рух (Гоголь-фест). Галерейна художня практика. Мистецький Арсенал – провідний центр сучасної української художньої культури. Національні музеї України та їх популярність у соціальних мережах.

Піднесення української вищої освіти у 1990–2000-і рр. та її криза у 2010-і рр. Болонський процес. Українські ЗВО у світових рейтингах. Кризовий стан академічної науки в Україні. Гуманітарні дослідження та формування культурології в 2000-х рр.

Стан української кінематографа у 1990–2010-і рр. К. Муратова. Піднесення українського ігрового кіно у 2010-і рр. Найкасовіші українські фільми доби незалежності. Проблеми та перспективи розвитку українського кінематографу.

А. Криволап, І. Мірчук, О. Ройтбург – найдрожчі сучасні українські художники. Ю. Андрухович і новітня українська література. Публіцистика О. Забужко. Л. Костенко. А. Курков, С. Жадан – популярні за кордоном українські автори. В. Шкляр та його роман «Чорний ворон».

Стан української естради у 1990–2000-і рр. Найпопулярніші українці пісні і виконаці на Youtube у 2010-і рр. Україна на Євробаченні.

Театральне мистецтво України доби незалежності. Національні театри Києва, Львова, Дніпра, Одеси, Харкова. Творчі експерименти А. Жолдака та Р. Поклітару.

Спортивні досягнення в незалежній Україні. Українські зірки олімпійського та професійного спорту (О. Баюл, Я. Клочкова, А. Шевченко, брати Клички).

Глобалізація й Україна. Активізація співучасті України у світовому культурному житті.

Глобалізація й Україна. Активізація співучасті України у світовому культурному житті.

Віддзеркалення теми російсько-української війни у літературі, кінематографії, живописі, музиці та соціальних мережах. Висвітлення російсько-української війни у вітчизняному та зарубіжному науково-культурологічному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 2.

НАВЧАЛЬНІ ТА ЗАГАЛЬНІ ВИДАННЯ

Горський В.С., Кислюк К. В. Історія української філософії : підручник. Київ : Либідь, 2004. 421 с.

Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст. : навч. посіб. Київ., 1996.

Греченко В. А., Кислюк К. В. Історія української культури : навч. посібник. Київ : Кондор, 2013. 351 с.

Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М.

- Т. Рильського, редкол. : Г. Скрипник (голов. ред.) та ін. Київ, 2007 – Історія світової та української культури : підручник / В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко. Київ : Літера, 2006. 478 с.
- Історія української культури. У 5 т. / Нац. акад. наук України ; редкол.: Я. Д. Ісаєвич (гол. ред.) та ін.]. Київ : Наук. думка, 2001-2012.
- Історія українського мистецтва. У 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; гол. ред. Г. Скрипник. Київ, 2006–2011.
- Історія українського театру: У 3 т. Т.1-2 / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т.Рильського ; редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ., 2009-2017.
- Історія української музики. В 6 т. Т. 1-4 / АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; редкол.: М. М. Гордійчук (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1989-1992.
- Історія українського селянства : нариси: В 2 т. / відп. ред. В. А. Смолій ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. —Київ : Наук. думка, 2006.
- Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. Київ: Знання-Прес, 2002. 351 с.
- Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / ред. кол. : В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. ; НАН України. Інститут історії України; Науково-дослідний інститут козацтва. Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006–2007.
- Історія української культури : слов. термінів і персоналій / за ред.: Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець. Вид. 2-ге, випр. і допов. Харків : Право, 2013. 254 с.
- Історія української культури : підручник / за ред. В. О. Лозового. Харків : Право, 2013. 367 с.
- Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ : Наукова думка, 2003-2013.
- Попович М. Нарис історії культури України. 2-ге вид., випр. Київ : АртЕк, 2001. 728 с.
- Сегеда С. П. Антропология : навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 336 с.
- Україна крізь віки. У 15-ти тт. / за заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Альтернативи, 1998–1999.
- Художня культура України: навч. посіб. / [Л.М. Масол, С.А. Никало, Г.І. Веселовська, О.І. Оніщенко]; за заг. ред. Л.М. Масол. Київ : Вища шк.,2006. 239 с.
- Шейко В. М., Білоцерківський В. Я. Історія української культури : навч. посіб. 5-те вид., стер. Київ : Знання, 2013. 271 с.
- Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури Слобідської України. 2-ге вид., допов. Харків : ХДАК, 2012. 229 с.
- Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Кондор, 2011. 258 с.
- Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття : навч. посіб. Київ : Генеза, 1997. 311 с.

Додаткова література

- Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства : монографія. — Одеса : Астропринт, 2006. 400 с.

- Бурдо Н. Б. Сакральний світ трипільської цивілізації. Київ : Наш час, 2008. 296 с.
- Давня історія України. В 3 т. Т. 3 : Слов'яно-Руська доба / Ю. С. Асєєв и др. ; НАН України, Ін-т археології. Київ : Поліграфкнига, 2000. 695 с.
- Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. — 2-ге вид., виправл. й доповн. Львів: Льв. Від. ІУАД НАНУ; Літ. Агенція «Піраміда», 2007. 808 с.
- Зубар В. М., Ліньова Є. А., Сон Н. О. Античний світ Північного Причорномор'я. Нариси історичного та соціально-економічного розвитку : навч. посіб. Київ : Вид. ім. О. Теліги, 1999. 320 с.
- Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Київ : Вид. Соломії Павличко «Основи», 2000. 472 с.
- Зубарь В. М., Хворостяный А. И. От язычества к христианству. Начальный этап проникновения и утверждения христианства на юге Украины (вторая половина III — первая половина VI в.). Київ : Ин-т археологии НАНУ, 2000. 180 с.
- Йосипенко С.Л. До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. Київ, 2008.
- Кислюк К. В. Українська культура I чверті XXI ст. : повороти модернізаційних перетворень : монографія. Київ : ВД «Кондор», 2018. 196 с.
- Кислюк К. В. Історіософія в українській культурі: від концепту до концепції. Харків : ХДАК, 2008. 288 с.
- Кислюк К.В. Публікація матеріалів про російсько-українську війну у фахових наукових виданнях з культурології у 2023 році // Культура України : зб. наук. пр. / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. Шейка. Харків : ХДАК, 2023. Вип. 82. С.7-16
- Кислюк К.В. Висвітлення російсько-української війни у дослідницьких статтях з міжнародних наукометричних баз SCOPUS та WEB of SCIENCE за 2023 рік // Вісник МДУ. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія.2023. Вип.26.С.21-30
- Корній Л. П. Історія української музичної культури від давнини до початку ХХ століття. Київ : Муз. Україна, 2018. 364 с.
- Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. Київ : Альтернативи, 1998. 335 с.
- Кравченко В. В. Харьков / Харків: столица Пограничья. Вильнюс : ЕГУ, 2010. 358 с.
- Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / відп. ред. Я. Д. Ісаєвич. 2-ге вид., змін. і доп. Львів : Ін-т українознавства, 1999. 220 с.
- Мацюк О., Запаско Я., Стасенко В. Початки українського друкарства. Львів : Центр Європи, 2000. 222 с.
- Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ : Абрис, 1994. 287 с.
- Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). Київ : Наук. думка, 1990. 190 с.
- Маслійчук В. Л. Здобутки та ілюзії. Освітні ініціативи на Лівобережній та Слобідській Україні другої половини ХVIII-початку ХІХ ст. Харків :

- ХПММС, 2018. 539 с.
- Мусієнко Н. Мистецтво Майдану / ІПСМ НАМ України. Київ : Р. К. Майстер-принт, 2015. 96 с.
- Огієнко І. Українська Церква: нариси з історії Української Православної Церкви : в 2 т. / І. Огієнко. Т. 1–2. Київ : Україна, 1993. 284 с.
- Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. Київ : Фенікс, 1994. 400 с.
- Петрук Н. К. Українська духовна культура XVI–XVII ст.: Соціальна організація і формування простору національного буття. Хмельницький: ПП Ковальський В. В., 2007. 288 с.
- Ричка В. М. Київ — другий Єрусалим. З історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі: монографія. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. 243 с.
- Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
- Сас П. М. Політична культура українського суспільства: кінець XVI — перша половина XVII ст. : навч. посіб. Київ : Либідь, 1998. — 296 с.
- Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України XX–XXI століть / ІПСМ АМУ. Київ : ВХ[студіо], 2008. —188 с.
- Скляренко Г. Я. Сучасне мистецтво України. Портрети художників. Вид. третє, укр. мовою, допов. Київ : Нусс. 2018. 472 с.
- Толочко П.П. Київ і Русь: вибрані твори, 1998–2008 рр. Київ : Академперіодика, 2008. 345 с.
- Українська історіографія на зламі XX і XXI ст.: Здобутки і проблеми / під ред. Л. Зашкільняка. Львів : Вид-во Львів. нац. ун-та, 2004. 406 с.
- Ушкалов Л. З історії української літератури XVII–XVIII ст. Харків : Акта, 1999. 215 с.
- Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII ст. : у 2 кн. Київ : Либідь, 2004.
- Шейко В.М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти). Київ : Ін-т культурології НАМУ, 2011. 624 с.
- Шейко В.М., Романенко Г.О. Еволюція художніх і літературних об'єднань України: історико-культурологічний вимір : монографія. Київ : Ін-т культурології НАМУ, 2008. 207 с.
- Шейко В.М., Александрова М.В. Культура та цивілізація в історико-культурній думці України в добу глобалізації. Київ : Ін-т культурології Академ. мистец. України, 2009. 311 с.
- Шейко В.М., Левіна В.Г. Філософія української національної ідеї та Микола Хвильовий: історико-культурологічний аспект. Київ : Ін-т культурології НАМУ, 2010. 207 с.

- [Шейко В. М.](#) Інтелігенція і влада в часи української революції 1917-1921 років : монографія / ред. А. А. Троян, Г. С. Положій. Харків : ХДАК, 2020. 473 с.
- Шейко В.М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти) Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2011. 623 с.
- Шпорлюк Р. Імперія та нації / пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2000. 354 с.
- Щербань В. О. Трансформації орнаментування кераміки в традиційній культурі Лівобережної України (кінець VII тис. до н.е. – XIX ст). Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. 328 с.
- Яворницький Д. Історія запорізьких козаків : у 3 т. Львів: Світ, 1990-1992.
- Яковенко Н. Паралельний світ: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. Київ, 2002.
- Якубова Л. Д. Рашизм: Звір з безодні / НАН України. Інститут історії України. Київ: Академперіодика, 2023. 318 с.

Інформаційні ресурси Інтернет

- <http://lib-hdak.in.ua> – сайт бібліотеки Харківської державної академії культури.
- <http://korolenko.kharkov.com> – сайт Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.
- <http://www.nbu.gov.ua> – сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
- <https://uk.wikipedia.org> – українська версія Вікіпедії.
- <https://elib.nlu.org.ua/collection.html?id=61> – Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого. Електронна бібліотека «Культура України».
- <http://izbornyk.org.ua> – бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України.
- <http://poetry.uazone.net> – електронна бібліотека української поезії.
- <http://ebk.net.ua> – «Електронна бібліотека Князева».
- <http://chtyvo.org.ua> – «Чтиво». Вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури.
- <http://history.org.ua> – сайт Інституту історії НАН України. Включає електронну бібліотеку, енциклопедію, повні тексти серійних і періодичних видань, каталог інтернет-ресурсів.
- <http://mari.kiev.ua> – сайт Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.
- <http://etnolog.org.ua> – сайт Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ
- <http://www.ipiend.gov.ua> – сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- <http://www.niss.gov.ua> – сайт Національного інституту стратегічних досліджень.
- <http://ndiu.org.ua> – сайт Науково-дослідного інституту українознавства.
- <http://www.memory.gov.ua> – сайт Українського інституту національної

пам'яті.

www.encyclopediaofukraine.com – Encyclopedia of Ukraine / Canadian Institute of Ukrainian Studies

<http://rukotvory.com.ua/> – Сайт Рукотвори: народне мистецтво online

Українська Радянська Енциклопедія // Лексика – українські енциклопедії та словники – <http://leksika.com.ua/ure>.

Розділ 3 ТЕОРІЯ КУЛЬТУРИ

ТЕМА 3.1. ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ТЕОРІЇ КУЛЬТУРИ

Історія походження терміну «культура». Спеціально-термінологічні та загальні поняття культури.

Класичний еволюціонізм: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. Аналіз історії культури як процесу поступального розвитку в культурологічному вченні Е.Б.Тайлора. Концепція універсальності родової організації та єдиного шляху суспільного поступу Л.Г.Моргана. Пізній період еволюціонізму: Д.Фрезер. Нееволюціонізм: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники.

Дифузійонізм і теорія культурних ареалів: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. Антропологічні дослідження Ф. Ратцеля. Учення про «телуричні» та «хтонічні» культури Л. Фробеніуса. Дослідження культурно-мистецької спадщини народів Австралії й Океанії Ф.Гребнером: теорія вісьмох «культурних кіл» або ареалів.

Функціоналізм: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. Антропологічний функціоналізм Б.К. Маліновського. Соціально-антропологічні дослідження А. Редкліф-Брауна. Структурний функціоналізм: дослідження Т.Парсонса. Проблематика енкультурації у працях М. Мід. Герменевтична або інтерпретативна антропологія: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники.

Методи системно-семіотичного аналізу в гуманітарних дисциплінах. Етнологічний структуралізм К. Леві-Строса. Семіологічний аналіз культури М. Фуко. Принцип співвідношення «слів» і «речей». Вчення про епістеми. Протиставлення «археології знання» та історичного знання кумулятивістського типу.

Класичний психоаналіз: теоретичні принципи і настанови. Психоаналіз З.Фрейда: основні етапи становлення, провідні варіанти та категорії. «Воно», «Я» і «Над-Я» як головні інстанції, структурні рівні людської психіки. Культурний процес як складник біологічної еволюції. Феномен сублімації потягів як визначальна риса культури. Релігія як загальнолюдський невроз нав'язливості. Вчення про «Едипів комплекс» і фрейдистська філософія історії. Психоаналіз і художня творчість.

Посткласичний психоаналіз: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. «Аналітична» або глибинна психологія К.-Г. Юнга. Теорія «архетипів». «Персональне» та «колективне» безсвідоме. «Гуманістичний» психоаналіз Е. Фромма. Схід і Захід у психоаналітичній концепції Е. Фромма.

Екзистенціальні концепції культури. Філософія культури М. Хайдеггера. Концепція «осьового часу» К. Ясперса. Аксиологічні концепції культури.

Символічний і семіотичний підхід до культури (Г. Ріккерт, В. Віндельбанд). Типологія й ієрархія знакових систем культури. Методологія дослідження «наук

про дух». Теорія «символічних форм» Е. Кассіра: мова та міф як висхідні символічні форми. Мова як знакова система. Семіотичні моделі культури: Р. Якобсон, Ю. Лотман. У. Еко. Проблематика культурної інтерпретації у працях К.Гірца.

Ігрова концепція культури Й. Хейзінга. Постмодерністські концепції культури. Концепція «симулякрів» Ж. Бодрійара. Культурологічні парадокси в творчості С. Жижека.

Основні функції культури. Поняття культурної ідентичності. Механізми самоідентифікації в культурі.

ТЕМА 3.2. ТИПОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Матеріальна культура. Артефакт як структурний першоелемент культури. Духовна культура та її види. Мистецтво як феномен культури. Поняття мистецтва та художньої культури. Функції мистецтва. Концепції походження мистецтва. Художність та утилітарність у генезисі мистецтва. Система видів і жанрів мистецтва. Модель видової специфіки мистецтва. Види та жанри мистецтва. Проблема систематизації видів мистецтва.

Специфіка основних галузей культури: економічної, політичної, соціальної та духовної. Домінуюча культура, субкультура, контркультура. Елітарна, масова та народна культура. Концепція елітарної культури Х. Ортегі-і-Гассета. Повсякденна і спеціалізовані культури. Співвідношення глобальної, локальної, етнічної та національної культур на сучасному етапі глобалізації.

Регіональна типологія культури. Європейський культурний регіон. Арабомусульманський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Індійський культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Тропічно-африканський культурний регіон.

Історичні типи культури. Первісна культура. Антична культура. Культура епохи Середньовіччя. Культура Відродження. Культура Нового часу. Культура Новітнього часу.

ТЕМА 3.3. СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС

Поняття та рівні соціокультурної динаміки. Вертикальна соціокультурна динаміка. Традиційні, традиціоналістські, наздоганяючі, постмодерні культури. Горизонтальна соціокультурна динаміка та її різновиди. Шлях незалежних відкриттів. Механізми культурних запозичень. Культурна дифузія та її форми.

Поняття історико-культурного процесу. Цивілізація як стадія історико-культурного процесу та її основні ознаки. Культура та цивілізація: проблема співвідношення. Актуалізація цивілізаційної проблематики в концепції «Зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона.

Лінійно-прогресивні теорії культури. Теорія прогресу французьких просвітників. Гегель про три стадії руху світової історії до свободи. Гегелівське вчення про «хитрість розуму». К. Маркс і Ф. Енгельс про соціально-економічний механізм суспільного прогресу. Учення про роль праці у походженні людини. Класики марксизму про комуністичний ідеал. Радянська теорія 5 суспільно-

економічних «формацій». Історична доля марксизму в світовій культурі ХХ ст. Марксошування та марксовикористання на початку ХХІ ст.

Етногенез і культурогенез за Л. Гумільовим. Роль природних чинників у формуванні етносу. Принципи культурної динаміки: пасіонарність і комплементарність. Фази культурогенезу: пасіонарний поштовх — пасіонарний сплеск — підйом — акматична фаза — плато — пасіонарний злам — занепад культури. Л. Гумільов про основні етнокультурні хвилі в історії людства.

Циклічні теорії. «Копернікіанський переворот» в уявленнях про історії культури О. Шпенглера. Життєвий цикл культури в концепції О. Шпенглера. «Закати Європи» в історії культури. Визначення цивілізації в «Дослідження історії» А. Тойнбі. Виникнення, зростання, надлам і розпад як стадії життя цивілізацій. Цивілізаційна мапа А. Тойнбі. Концепція «Виклику-та-Відповіді». Світ-системний аналіз І. Валлерстайна. Визначення «світу-системи». Еволюція «світ-систем» в історії світової культури. Формування західної економічної «світ-системи». Співвідношення між «центром», «периферією» та «напівпериферією». Можливі трансформації західної світ-системи в І половині ХХІ ст.

Ставлення концепцій індустріального (постіндустріального суспільства) як альтернативна марксизму. Технологічний детермінізм як основа концепцій індустріального суспільства. Концепції індустріального суспільства Р. Арона та У. Росту. Основні ознаки постіндустріального суспільства за Д. Беллом. Концепція «трьох хвиль» О. Тоффлера. Основні соціокультурні видозміни в історії світової цивілізації. О. Тоффлер про особливості сучасної західної культури. Феномен «футуршоку».

Й. Масуда про інформаційне суспільство. Концепція «інформаційної епохи» М. Кастельса. «Мережа» як провідний культуротворчий принцип. М. Кастельс про співвідношення культури віртуальної реальності та «реальної віртуальності». Особливості новітніх концепцій «суспільства знання». Обмеженість концепцій індустріального/постіндустріального суспільства.

Особливості історико-культурного процесу на сучасному етапі. Основні соціокультурні революції (палеолітична, неолітична, «вісьового часу», Нового часу). Початок науково-технічної революції у ХХ ст. Основні етапи вдосконалення медіа-технологій. Революція Web 2.0.

ТЕМА 3.4. СУЧАСНА МЕДІА-КУЛЬТУРА

Визначення медіа-культури. Медіа як фактори соціокультурних трансформацій. Роль медіа в соціокультурній історії людства (Ж. Бодрійар, Р. Дебре, М. Маклюен, С. Жижек). Характерні риси медіа-культури сучасного суспільства. Основні та другорядні функції медіа-культури. Медіа і влада. Глобалізація медіасфери та становлення «Галактики Інтернету».

Позитивні та негативні фактори впливу медіа-середовища на людину. Медіа-культура та «постлюдина». Вплив медіатизації культури на особливості масової свідомості початку ХХІ ст. Теорія «розумного натовпу» Г. Рейнгольда. Особливості медіа-дискурсів сучасних ЗМК. «Медіа-віруси» та механізми їх функціонування. Способи формування медіа-імунітету. Юридичні, комерційні та

суспільно-політичні інструменти забезпечення медіа-коректності. Авторство і медіа.

ТЕМА 3.5. ЛЮДИНА ТА КУЛЬТУРА

Людина як суб'єкт і об'єкт культури. Первина та вторинна інкультурація. Позитивні впливи культури на людину. Негативні впливи культури на людину.

Людина в давньосхідних цивілізаціях. Античний ідеал людини. Середньовічний ідеал людини. Образи людини епохи Відродження. Статус людини у Новий час. Образи постмодерної людини. Рух трансгуманізму. Концепція «постлюдини»: медійні образи та наукові теорії. Концепція «креативного класу» Р. Флоріди.

Людина як предмет культурної антропології. Дитинство як об'єкт культурної антропології. Період юності та особливості ініціації чоловіків та жінок. Старість як культурологічний феномен. Етапи переходу (народження, шлюб, смерть).

Осмислення ієрархічної структури суспільства, сім'ї, стосунків. Свобода та відповідальність як антропологічні феномени. Антропологія комунікації (релігійна, інтимна, масова, політична). Мова як культура. Конструювання простору та часу культури, конструювання людини за допомогою простору та часу.

Семантика щоденного життя. Антропологічні характеристики відпочинку. Спорт як елемент культури повсякдення. Культурологічне значення їжі. Материнство/батьківство як презентанти культури. Екологія та етнос.

Містичні компоненти антропології. Концепція дару у Марселя Мосса. Феномен душі як елемент традиційної та сучасної культури.

ТЕМА 3.6. КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Основні етапи розвитку культурологічної думки. Міфологія як архаїчний підхід до усвідомлення культури. Античне розуміння культури. Середньовічні погляди на культуру. Діячі Відродження про культуру. Культурологічна проблематика в русі за Реформацію. Просвітницький підхід до культури. Початки наукового дослідження культури (Й. Гердер, німецька класична філософія). Дискусії щодо методології гуманітарних наук наприкінці ХІХ ст. Становлення теорії культури як основи сучасної культурології у середині ХХ ст. (Л. Уайт). Особливості інституціоналізації культурології наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. на пострадянському просторі та світі.

Проблема співвідношення предметів дослідження культурології, культурної антропології, етнографії та етнології. Співвідношення теорії культури та філософії культури.

Предмет сучасної культурології. Теоретична та прикладна культурологія. Основні принципи наукового підходу до культури (об'єктивність, системність, історизм). Особливості застосування загальних методів у культурології. Спеціальні культурологічні методи (крос-культурний, соціокультурної детермінації тощо).

Культурологія в системі середньої та вищої освіти. Фахова культурологічна освіта в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи.

ТЕМА 3.7. НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ. ГЕНДЕРНА, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІСТСЬКА, ПОСТКОЛОНІАЛЬНА І ВІЗУАЛЬНА ТЕМАТИКА В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Стан культурологічного знання в останній чверті ХХ ст. Розробка поняття «ментальності» та його застосування для історико-культурологічних досліджень. Виникнення «нової культурної історії» або історичної культурології. Теоретико-методологічні основи «нової культурної історії». Поширені дослідницькі практики: історія мандрів, історія спорту, історія репрезентацій, історія тілесності, історія їжі, одягу та житла.

Обґрунтування поняття соціальної пам'яті. Парадигма історичної пам'яті. Концепція «місць пам'яті». Розробка теорії культурної пам'яті в працях Я. Ассмана і П. Ріквора. Особливості та основні напрями вивчення меморіальної проблематики в українській культурі.

Поняття гендеру. Гендер і біологічний пол. Феміністські студії 1970-х рр. Виникнення андрології у 1980-і рр. Інституціоналізація гендерних досліджень у 1990-і – 2000-х рр. Теоретичні результати гендерних досліджень ХХ ст. Квір-теорії та концепція LGBTQ+.

Започаткування постколоніальної тематики в працях Е. Саїда, Г. Співак, Х. Бхабха. Теоретико-методологічні підстави постколоніалізму. Постать постколоніального критика. Особливості постколоніальних студій у західних країнах, країнах «третього світу», пострадянських республіках.

Мультикультуралізм як теорія і як політика. Соціально-економічні передумови мультикультуралізму. Ліберальний і радикальний дискурси мультикультуралізму. Основні політичні практики мультикультуралізму.

Феномен візуального. Зв'язок візуального та культури. Візуальна культура, візуальні студії, візуальна соціологія, візуальна антропологія як дисципліни, що вивчають візуальне. Поєднання кількісних і якісних методів у дослідженнях візуального.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 3.

Навчальні видання

- Батаєва К. В. Візуальне від античності до постсучасності : навч. посіб. / Катерина Батаєва. Київ : Кондор, 2020. 241 с.
- Борисова О. В. Соціальна антропологія : підруч. для вищ. навч. закл. / О. В. Борисова ; Луган. нац. аграр. ун-т. — К.: Кондор, 2017. — 411 с.
- Гатальська С. М. Філософія культури : підручник / С. М. Гатальська. Київ : Либідь, 2005. 326 с.
- Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. [Г. Ярманова](#), [М. Маєрчик](#), [О. Плахотнік](#). — 3-є вид., випр. і доп. Київ : Критика, 2017. 217 с.
- Герчанівська П. Е. Культура в парадигмах ХХ-ХХІ ст.: монографія. Київ : НАКККіМ, 2017. 378 с.
- Івашина О. О. Загальна теорія культури : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. О. Івашина. Київ : ВД «Києво-Могилян. акад.», 2008. 215 с.
- Культурологія: навч. посібник / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. Л. Шевнюк та ін.

- ; за ред. М. М. Заковича. 4-те вид., випр. і допов. Київ : Знання, 2009. 589 с.
- Культурологія: хрестоматія: навч. посібник для самостійної роботи та семінарських занять / уклад. К. В. Кислюк, Г. Д. Панков. Київ : Кондор, 2017. 184 с.
- Шейко В. М. Культурологія : навч. посіб. / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Е. В. Германова де Діас. Київ : Знання, 2012. 494 с.
- Шейко В. М. Наукова творчість в галузі культурології і мистецтвознавства : навч. посібник / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Н. М. Кушнарєнко. Харків : ХДАК, 2016. 329 с.
- Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. 7-ме вид., стер. Київ : Знання, 2011. 310 с.

Додаткова література

- Алфьорова З. І. Межі видимого. Становлення візуального мистецтва : монографія / З. І. Алфьорова. Харків : ХДАК, 2008. — 267 с.
- Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
- Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / пер. з англ. І. Андрущенко, М. Винницький. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.
- Бодрійяр Ж. Симулякри і симуляція / Ж. Бодрійяр ; пер. з фр. В. Ховхун. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
- Бутиріна М. В. Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування в медіасередовищі : монографія / М. В. Бутиріна. Дніпропетровськ : Слово, 2009. — 367 с.
- Гантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Пер. з англ. Наталії Климчук. Львів: Кальварія, 2006. 474 с.
- Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс; пер. с англ. Київ : Основи, 1999.
- Джеймісон Ф. Постмодернізм, або Логіка культури пізнього капіталізму / пер. з англ. і післямова П. Дениска. Київ : Курс, 2008. 504 с.
- Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста і В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. Київ : Основи, 2003. 503 с.
- Івасечко О., Здоровега М. Криза політики мультикультуралізму в Європі: причини та наслідки // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2017. Вип. 19. С.141-150.
- Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. Київ : Ваклер, 2007. 304 с.
- Коннертон, Пол. Як суспільства пам'ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2004. 184 с.
- Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2004. 184 с.

- Ліотар Ж.-Ф. Ситуація Посмодерну : пер. з фр. В. Джулай // Філософська і соціологічна думка. 1995.№5-6.
- Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П'єр Нора; пер. із фр. А. Рєпи. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо». 2014, 272 с.
- Луман Н. Реальність мас-медіа / за ред. Іванова В. та М. Мінакова Київ: ЦВП, 2010. 158 с.
- Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах / [пер. з нім. М. Бойченко, [В. Кебуладзе](#)]. Київ : Дух і літера, 2011. 336 с.
- Мак-Люен М. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги / пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 388 с.
- Перотті А. Виступ на захист полікультурності / [пер. з фр. З. Борисюк, О. Павличенка]. Львів : Кальварія, 2001. 128 с.
- Саїд Е. Орієнталізм / пер. з англ. В. Шовкун. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
- Саїд Е. Культура й імперіалізм / пер. з англ. К.Ботанова, Т. Цимбал. Київ :Критика, 2007. 608 с.
- Сучасна культурологія : навч. посіб. [для студ. вищ навч. закл.] / під ред. К. В. Кислюка. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 342 с.
- Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів : кол. моногр. / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. Київ : Вид-во Ліра-К, 2019. 329 с.
- Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики : кол. монографія / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. Київ : Вид-во Ліра-К, 2021. 432 с.
- Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. У 2т. / пер. з англ. Київ : Основи, 1995.
- Тоффлер Е. Третя Хвиля / з англ. пер. А. Євса за ред. В. Щовкуна. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
- Уолцер М. Про толерантність / пер. з англ. М. Лупішко. Харків: Видав. група «РА-Каравела», 2003. 148 с.
- Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію / [пер. з англ. Наталії Климчук, Ярослава Лебеденка]. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 416 с.
- Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. В. Шовкун. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. 326 с.

Інформаційні ресурси Інтернет

<http://www.nbuv.gov.ua> – сайт Національної бібліотеки України ім. В. І.

Вернадського.

<http://korolenko.kharkov.com> – сайт Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

<http://lib-hdak.in.ua> – сайт бібліотеки ХДАК.

<http://mtlib.org.ua> – сайт Харківської міської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К. С. Станіславського.

<http://ukrlib.com.ua> – бібліотека української літератури.

<http://chtivo.org.ua> – вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури.

<http://rubens.anu.edu.au> – ArtServe: Art & Architecture [photogalleries].